

TURİZMİN SOSYO-KÜLTÜREL BOYUTTA ORTAYA ÇIKARDIĞI ETKİLERİN İNCELENMESİ: MARMARİS ÖRNEĞİ^{*,†}

Çağrı Hale ÖZEL

Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Yunus Emre Kampüsü, 26470, ESKİŞEHİR.E-posta: chkayar@anadolu.edu.tr

ÖZET: Turizmin gerçekleştiği bölgede ortaya çıkardığı sosyo-kültürel etkilerin bilinmesi, bunlardan olumlu olanlarının sürdürülebilmesi, olumsuz olanların ise en aza indirgenmesi açısından önemlidir. Bu bakış açısıyla hazırlanan çalışmada, turizmin Marmaris üzerindeki olumlu ve olumsuz sosyo-kültürel etkilerinin, yerli halkın görüşlerine dayalı olarak belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada inceleme alanı olarak Marmaris ilçesinin seçilmesinin nedeni; 1950’li yıllardan bu yana turizm faaliyetlerine sahne olması ve temel ekonomik faaliyetinin turizm olmasıdır. Konuyla ilgili derinlemesine bilgi elde edebilmek amacıyla veri toplama aşamasında sözlü tarih yöntemine başvurulmuş ve Marmaris’te turizmin gelişimine tanıklık etmiş olan dokuz kaynak kişi ile görüşülmüştür. Çalışmadan elde edilen bulgular, turizmin Marmaris’te nüfus yapısı, geleneksel aile yapısı, kadınların çalışma hayatındaki rolü, gelenek ve görenekler ve suç oranları üzerinde olumlu ve olumsuz sosyo-kültürel etkiler ortaya çıkardığını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri, Sözlü Tarih, Marmaris.

DETERMINING THE SOCIO-CULTURAL IMPACTS OF TOURISM: THE CASE OF MARMARIS

ABSTRACT: It is essential to know the socio-cultural impacts of tourism on a destination in order to sustain the positive impacts and to minimize the negative ones. In this study, it was aimed to determine the positive and negative socio-cultural impacts of tourism on Marmaris based on the opinions of local people. The reasons why Marmaris was selected as the study area can be summarized as; it welcomes tourism activities since 1950s and its basic economic activity is tourism. In order to obtain in-depth information about the subject, oral history method was executed in data collection stage. A total of nine people were interviewed each of whom has witnessed the development of tourism in Marmaris. Findings of the study showed that tourism has had both positive and negative socio-cultural impacts on Marmaris in terms of population, traditional family structure, role of women in working life, traditions and customs and crime rates.

Keywords: Socio-cultural Impacts of Tourism, Oral History, Marmaris.

1. Giriş

Turizmin yapısal özelliği gereği bir bölgeyi ziyaret eden ziyaretçiler ile o bölgede yaşayan bölge halkı arasında sosyo-kültürel bir etkileşim gerçekleşmektedir. Çünkü turistler seyahatlerinde değer yargılarını, yaşam biçimlerini ve toplumsal alışkanlıklarını da beraberinde götürmektedirler (Kozak, Kozak ve Kozak, 2010: 88). Öyle ki, karşı karşıya gelen iki kültür zaman içinde karşılıklı etkileme ve etkilenme sonucunda birbirine benzemektedir. Bu konuda genel kabul gören bir görüş; turizmin turist gönderen ülkelerden çok turist kabul eden ülkelerin toplumsal yaşamını etkilediği yönündedir (Doğan, 2004: 129; Akış Roney, 2011: 114). Öte yandan, turist ve yöre halkının ekonomik yapısının, eğitim ve kültür düzeylerinin benzerlik gösterdiği durumlarda toplumsal değişim daha az yaşanmakta; ülkelerin kültürlerinde ve ekonomilerinde büyük farklılıklar olduğunda ise daha büyük bir değişim gerçekleşmektedir (Demircioğlu, 1997: 137). Turizmin sosyo-kültürel etkisinin düzeyi, toplumun dış çevresi ile olan ilişkilerine, yerlilerle turistlerin ilişki biçimlerine, ağırlanan turistin tipine ve seyahatin örgütlenme biçimine bağlı olarak artıp azalabilmektedir (Doğan, 2004: 130).

Turizme açılan bölgelerde toplumun gelenek-görenek yapısında da önemli bir değişim meydana gelmektedir. Kadınların ailede söz hakkına sahip olması, kız çocuklarının turizm sektöründe çalıştırılması ve yerli yabancı evlenmeleri bunlardan birkaçıdır (Kozak, Kozak ve Kozak, 2010: 89). Özdemir (1991: 87), turizmin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini altı başlıkta toplamıştır. Bunlar; demografik etki, mesleki etki, kültürel etki, değerlerdeki değişim, tüketim kalıplarındaki değişim ve çevreye olan etkidir. Avcıkurt (2007: 63) ise turizmin toplumsal yapı üzerinde yedi farklı alanda etkili olduğunu ifade etmiş ve bunları; birey üzerindeki etki, aile yapısı üzerindeki etki, toplum üzerindeki etki, toplumsal sınıflar üzerindeki etki, demografik etki, hayat standartları üzerindeki ve eğitim üzerindeki etki olarak sıralamıştır.

Nitel bir inceleme yaklaşımına sahip olan bu çalışmanın inceleme alanını oluşturan Marmaris, 1950’li yıllardan bu yana turizm faaliyetleri ile iç içe olan turistik bir ilçedir. Turizmin temel ekonomik faaliyet alanı olduğu ilçede, turizmin olumlu ve olumsuz etkileri farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, turizmin Marmaris’te ortaya çıkardığı etkinin sosyo-kültürel boyutu, konu edilmiştir. Turizmin sosyo-kültürel anlamda ne gibi etkilere yol açtığı bilinmesi, bunlardan olumlu olanların sürdürülebilmesi, olumsuz olanların ise en aza indirgenmesi yönünde önlemlerin alınması açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Marmaris’te turizmin ortaya çıkardığı olumlu ve olumsuz sosyo-kültürel etkilerin, Marmaris’te yaşayan yerli halkın görüşlerine dayalı olarak incelenmesidir. Konuyla ilgili daha derinlemesine ve geçerli bilgi sağlayacağı düşünüldüğü için, veri toplama aşamasında sözlü tarih yönteminin benimsenmesi ve kaynak kişilerin belleklerine başvurulması, bu çalışmayı literatürdeki diğer çalışmalardan farklılaştırmaktadır.

* Bu çalışma, Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu’na kabul edilen 1209E152 no’lu Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Projesi kapsamında desteklenmiştir.

† Bu çalışma, 4-5 Nisan 2014 tarihlerinde Kuşadası’nda düzenlenen III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi’nde sunulan “Marmaris’te Turizmin Ortaya Çıkardığı Sosyo-Kültürel Etkilerin Sözlü Tarih Yöntemiyle İncelenmesi” başlıklı bildirisinin geliştirilmesi ile hazırlanmıştır.

2. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri

Turizm, gerçekleştiği bölgenin sosyo-kültürel yapısı üzerinde gerek olumlu gerekse olumsuz çok sayıda etkiyi ortaya çıkarmaktadır. Olumlu etkiler arasında; bölgede hoşgörü ve anlayış ortamının gelişmesi, kadın hakları konusundaki ilerlemeler, boş zamanı iyi kullanma alışkanlığının gelişmesi, kültürel değerleri korumak amacıyla yeni toplumsal kurumların ortaya çıkması, toplumsal refah ve istikrarın teşvik edilmesi ve kültürün korunması yönündeki girişimler sayılabilir (Kozak, Kozak ve Kozak, 2010: 90-91; Akış Roney, 2011: 112). Turizmin olumsuz birtakım sosyo-kültürel etkilere yol açabileceği de tartışılan görüşler arasındadır. Yabancılara yönelik düşmanlık duygularının oluşması, dildeki yabancı sözcüklerin artması, suç oranlarındaki artışlar, ahlaki değerlerin kaybedilmesi, kültürün metalaşması ve gösteriş etkisi olarak da adlandırılabilen turistlerin yaşam biçimini taklit etmeye çalışma, turizme açılan bölgelerde rastlanabilecek olumsuz sosyo-kültürel etkilere örnek olarak gösterilebilir (Berber, 2003: 213; Doğan, 2004: 131-136; Beeton, 2006: 41; Kozak, Kozak ve Kozak, 2010: 93-94; Akış Roney, 2011: 112; Tuna, 2012: 14;). Berber (2003), turizmin gelenekler, tutumlar ve düşünceler üzerinde yarattığı tahribatı "kültürel kirlenme" olarak adlandırmış ve bu tür bir kirlenmenin giyim kuşamdan yemek biçimine kadar pek çok alanda ortaya çıkabileceğine işaret etmiştir.

Literatürde, turizmin gerçekleştiği bölgede yaşayan yerli halk ile olan ilişkisini açıklayabilmek amacıyla geliştirilen modeller mevcuttur. Turizmin etkileri ile yerli halkın turizme yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek için Doxey (1975), Tolerasyon Yaklaşımı'nı (Irridex Model) öne sürmüştür. Bu model, yerli halkın o bölgede gerçekleşen turizm faaliyetlerine yönelik tutumunun bir dizi aşamadan geçerek değişebileceğini öne sürmektedir. Yazara göre, bu değişim, yerli halk tarafından algılanan maliyetlerin algılanan faydayı aşması durumunda ortaya çıkmaktadır. Söz konusu aşamalar; coşku, ilgisizlik, rahatsızlık ve düşmanlık olarak adlandırılmıştır. Long, Perdue ve Allen'in (1990) çalışması, Tolerasyon Yaklaşımı'nı destekler niteliktedir. Yazarlar, çalışmalarında turizmin algılanan etkilerinin, bölgedeki turizm faaliyetleri arttıkça daha da belirgin hale geldiğini ortaya koymuşlardır. Buna göre, yerli halk, bölgede turizmin gelişmeye başladığı ilk dönemlerde turizmi desteklemekte ancak belirli bir eşik aşıldıktan sonra turizmin gelişimini destekleme düzeyi düşmektedir.

Turizmin yerli halk ile olan ilişkisini sistematik bir şekilde ele alan modellerden bir diğeri; Butler (1980) tarafından ileri sürülen Turistik Bölge Yaşam Döngüsü'dür (Tourism Area Life Cycle/TALC). Bu model, turizmin bir bölgede gelişimi ile birlikte etkilerinin de hızla artacağını ileri sürmektedir. Buna göre, turizmin bir bölgede yol açtığı olumsuz etkilerin bölgeye sağladığı katkıyı aştığı durumda, turizm bölgesi düşüş aşamasına girmiş olmaktadır. Bu aşamadan sonra bölge halkı, turizmin olumsuz etkilerini daha fazla hissetmektedir. TALC modelini konu aldıkları çalışmalarında Diedrich ve Garcı'a-Buades (2009), yerli halkın turizmin etkilerini algılamaya başladığı noktanın, turizm bölgesinin düşüş aşamasına geçişinin bir göstergesi olarak görülebileceğini savunmuşlardır.

Turizmin gerçekleştiği bölgedeki etkilerinin sosyo-ekonomik bakış açısıyla açıklanmasında başvurulan bir diğer teori ise 1960'lı yılların başında ortaya atılan Sosyal Değişim Teorisi'dir. Sosyoloji ve sosyal psikoloji disiplinlerinden yararlanılarak geliştirilen Sosyal Değişim Teorisi'nin temel varsayımı; bireylerin toplum içinde kendi çıkarlarına hizmet etme olasılığı yüksek olan davranışları sergileyecekleridir. Bu teoriye göre bireyler, toplumsal ilişkilerde rasyonel davranmakta ve karşılaştıkları faydaların ve maliyetlerin hesabını yapmaktadırlar. Bireyler, toplum ile olan ilişkilerinde temel gereksinimlerini karşılama arzusu içindeyken aynı zamanda kendileri için faydası en fazla, maliyeti ise en az olan davranışları sergilemektedirler (Chibucos, Leite ve Weis, 2005: 137).

Sosyal değişim teorisinin turizm alanındaki ilk uygulamasına Ap'in (1992) çalışmasında rastlanmaktadır. Ap, turistik bölgedeki ziyaretçi-ev sahibi etkileşimini incelemek amacıyla Sosyal Değişim Teorisi'nden yararlanmıştır. Yazara göre yerli halk, turizmin etkilerini, yine turizmin hizmetine sundukları kaynakların karşılığında bekledikleri fayda ya da maliyet bağlamında değerlendirmektedir. Ap, sosyal değişimin uygulamada dört aşamada gerçekleştiğini vurgulamıştır. Bunlar; değişimin başlaması, değişimin gerçekleşmesi, değişim işleminin değerlendirilmesinin yapılması ve değişimin ortaya çıkardığı sonuçların değerlendirilmesinin yapılmasıdır. Buna karşılık, yerli halk ise turizmin etkilerini algılamada sırasıyla; benimseme, tolere etme, uyum sağlama ve son olarak geri çekilme stratejilerini (Ap ve Crompton, 1993) benimsedikleri bir süreçten geçmektedir. Kısaca, turizm sektörüyle birlikte ortaya çıkan olumlu sonuçlardan daha çok yararlananlar, turizmin o bölgedeki gelişimine yönelik olumlu tutumlara sahip olabilmektedir.

Moyle, Croy ve Weiler (2010), Sosyal Değişim Teorisi'nin varsayımlarından yola çıkarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında, Avustralya'da bulunan iki adaya gelen ziyaretçiler ile burada yaşayan yerli halk ve turizm paydaşları arasındaki kültürel etkileşimi açıklamaya çalışmışlardır. Long ve Kayat (2011), araştırmalarında yerli halkın turizmin olumlu etkilerinin olumsuz etkilerinden daha fazla olduğunu düşündüğü durumlarda değişimi kabul etme eğiliminde olduğu ve bölgelerinde turizmin gelişimini desteklediği yönünde bulgulara ulaşmışlardır. Ward ve Berno (2011) ise turistlere yönelik tutumların ölçülmesinde geliştirdikleri modeli test etmek için Sosyal Değişim Teorisi'ni, İlişki Hipotezi (Contact Hypothesis) ve Bütünleşik Tehdit Teorisi (Integrated Threat Theory) gibi teorilerle birlikte ele almışlardır.

3. İlgili Çalışmalar

Turizmin sosyo-kültürel etkilerinin tespitine yönelik araştırmaların çoğunlukla o bölgede yaşayan yerli halk üzerinde gerçekleştirildiği söylenebilir. Örneğin, Lankford ve Howard (1994), yerli halkın turizme yönelik tutumlarının ölçülmesinde kullanılabilecek standart bir ölçüm aracı elde etmek amacıyla bir tutum ölçeği geliştirmişlerdir. 27 maddeden oluşan bu ölçeğin uygulanması sonucunda iki boyutlu bir yapı elde edilmiştir. Bu boyutlar; "bölgesel turizm gelişimine yönelik görüşler" ve "kişisel ve toplumsal fayda" olarak adlandırılmıştır. Turizmin aile yapısı üzerindeki etkilerini konu alan çalışmasında Oktik (2001), Muğla ilindeki üç köyde yaşayan kadınların turizm sektöründeki vasıfsız işlerde çalışmaya başlamasından sonra oluşan ekonomik ve toplumsal değişimin kadınların hayatına ve köye yansımalarını saptamayı amaçlamıştır. Çalışan kadınlarla yapılan görüşmeler sonucunda, eşleri otelerde çalışan erkeklerin eşlerine ev işlerinde daha çok yardımcı oldukları ve çocuklara daha çok

zaman ayırdıkları saptanmıştır. Turizm sektöründe çalışan kadınlar, gözlemedikleri yeni yaşam tarzlarını, eğitimi, ekonomik olarak daha iyi yaşam koşullarını ve ev-eş ilişkilerini köye taşımakta ve aile yapısını olumlu yönde değiştirmektedir.

Gürbüz (2002), Safranbolu halkının turizmin etkilerini nasıl algıladığını araştırdığı çalışmada; Safranbolu halkının turizmin gelişimi ile birlikte aile içi iletişim bozuklukları, dini kurumların zarar görmesi, gelenek ve göreneklerin değişmesi ve dilin değişmesi gibi olumsuz birtakım sonuçların ortaya çıkabileceğini düşündüğünü tespit etmiştir. Tayfun ve Kılıçlar (2004) ise turistik ve turistik olmayan farklı iki bölgede yerli halk ile görüşmeler yaparak turizmin yerli halk tarafından nasıl algılandığını belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmanın sonucunda, iki farklı bölgede yaşayan yerli halkın turizme yönelik bakış açıları arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Haley, Snaith ve Miller (2004), çalışmalarında İngiltere'nin Bath Bölgesi'nde yaşayan yerli halkın turizmin gelişimine yönelik tutumlarını tespit etmeye çalışmış, ayrıca sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerin yerli halkın tutumlarını etkileyip etkilemediğini araştırmışlardır. Benzer bir çalışmada, Wang, Pfister ve Morais (2006), turizmin henüz gelişme aşamasında olduğu Washington Kuzey Karolayna bölgesinde yerli halkın sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri ile turizme yönelik tutumları arasında bir ilişki olup olmadığını ölçmüşlerdir. Yazarlar, çalışmada yerli halkın turizme yönelik tutumlarının ölçümünde Lankford ve Howard tarafından geliştirilmiş olan turizmin etkilerine yönelik tutum ölçeğini kullanmışlardır. Akova (2006), Cumalıkızık halkının turizmin etkilerine ilişkin algılarını ve tutumlarını belirlemek için iki yıl arayla iki farklı tarihte araştırma yapmış ve zaman içindeki değişimi araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda iki senelik süre zarfında yerli halkın turizmin etkisini algılamasında ve turizme ilişkin tutumlarında olumlu yönde bir değişimin gerçekleştiği görülmüştür. Uslu ve Kiper (2006) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise Beypazarı halkının turizm hakkındaki düşünceleri ve turizm aktivitelerinden dolayı yerel kimliklerinin etkilenip etkilenmediği hakkındaki görüşleri değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçları, yerli halkın turizmin en çok yöresel yemeklerin, el sanatlarının, geleneksel kıyafetlerin ve Beypazarı evlerinin korunması ve geliştirilmesi anlamında olumlu etkiye bulunduğunu düşündüklerini ortaya koymuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre turizm, Beypazarı'nda yaylaya çıkma alışkanlığını ortadan kaldırması ve gelenek ve göreneklerin yozlaşması gibi konularda ise olumsuz etkilerde bulunabilmektedir.

Yerli halk üzerinde gerçekleştirilen bir diğer çalışmada Özmen (2007), turizmin sosyo-kültürel etkilerini incelemeyi ve Akçakoca'da yaşayan yerli halkın turizmden kaynaklanan sosyo-kültürel değişim ile ilgili görüş ve tutumlarını belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda Akçakoca halkının turizmin sosyo-kültürel etkilerini algılamalarında olumsuz görüşlere rastlanmamış ancak bu görüşlerin yörenin yerlisi olup olmama durumuna göre değişebildiği tespit edilmiştir. Akman (2007), tez çalışmasında Kaş halkının görüşlerine dayalı olarak, Kaş'ta turizmin gelişmesinin yarattığı doğal ve kültürel değişimi incelemiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, Kaş halkının yerel kültürü yansıtan görüşleriyle turistlere satılan sıradan ve ucuz malları sorun olarak algıladığını, yabancılarla yapılan evliliklerin artması nedeniyle gelenekler ve alışkanlıklardan uzaklaştığını düşündüğünü, ancak Kaş ilçesinde suç oranının artmasında turizmin bir etkisinin olmadığını düşündüğünü ortaya koymuştur.

Çalışkan ve Tütüncü (2008), çalışmalarında Kuşadası halkının, turizmin toplumsal, çevresel ve ekonomik etkilerini nasıl gördüğünü ve Kuşadası'nda yaşama konusuna bakış açılarını Butler'ın TALC modeline göre değerlendirmişlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, Kuşadası halkının turizme ve turistlere hoşgörü ile baktığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte yazarlar, bu durumun turizmin ilçede tek gelir kaynağı olmasından kaynaklanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Gümüş ve Özüpekç (2009), Foça halkının görüşlerine başvurdukları çalışmalarında halkın turizm faaliyetlerine yönelik görüşlerinin genel olarak olumlu olduğunu, halkın öğrenim durumunun Foça'da ortaya çıkan toplumsal, kültürel değişim ve çevresel farklılaşmayı algılamada etkili olduğunu belirlemişlerdir. Cumalıkızık Köyü'nü inceleme alanı olarak alan bir diğer çalışmada Çetin (2010), köy halkının, kültürel miras, kültürel turizm ve turizme ilişkin görüşlerini değerlendirmiştir. Araştırmaya katılanların yarısının, yöre insanında turizm değerlerini koruma bilincinin geliştiğini düşünmesi, yöre halkının turizme ilişkin görüşlerinin olumlu olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Doğan ve Üngüren (2010), Alanya halkının turizmin sosyo-kültürel etkilerine yönelik bakış açısını ölçmeyi amaçladıkları çalışmalarında, turizmin Alanya üzerindeki sosyo-kültürel etkilerini beş başlık altında toplamışlardır. Bunlar; toplumsal tehdit algılaması, kültürel tehdit algılaması, Türkçe'nin kullanımına yönelik tehdit algılaması, turizme toplumsal tepki ve turizmin sosyo-kültürel katkısı algılamasıdır. Alanya'yı konu alan bir diğer çalışmada Şentürk ve Toprak (2011), ilçede görev yapan din görevlilerinin turizmin toplumsal ve kültürel etkileri hakkındaki görüşlerini araştırmışlardır. Çalışmanın sonuçları, din görevlilerinin; turizm faaliyetlerinin toplumsal ve kültürel boyutlar ile eğitim açısından olumlu katkıları olduğunu düşündüklerini ortaya çıkarmıştır. Özdemir ve Kervankıran (2011) ise Afyonkarahisar ilinde turizmin gelişiminin yol açtığı etkileri, yerli halkın görüşlerini dikkate alarak değerlendirmişlerdir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, ilin sosyo-kültürel gelişiminde turizmin önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgulamıştır.

4. Turistik Bir Destinasyon Olarak Marmaris

Marmaris'te turistik faaliyetler, 1950'li yıllarda ev pansiyonculuğu ile başlamıştır. Bu dönemde Marmaris'e gelen az sayıda turist, yörede konaklama tesisi mevcut olmadığı için Marmaris halkının evlerinde ağırlanmıştır. Turizmin ev sahipleri için önemli bir gelir kaynağı olması, ev pansiyonculuğunun başlamasında önemli bir etken olmuştur (Marmaris Belediyesi, 2006: 2). Marmaris'te turizmin ivme kazanması ise 1957 yılı sonrasına rastlamaktadır. 1957'de Fethiye merkezli olarak gerçekleşen deprem sırasında Marmaris'teki birçok evin hasar görmesi nedeni ile burada halkın güvenli bir şekilde yaşayacağı deprem evleri oluşturulmuştur. Oda sayısının fazlalığı ve bahçelerinin güzelliği ile dikkat çeken bu deprem evlerinin daha sonraki yıllarda konaklama tesisi olarak kullanılması, Marmaris'te turizmin gelişmesinde önemli bir etken olmuştur (Marmaris Belediyesi, 2006: 2). Buna ek olarak, Rodos'tan gemiler ile gelen günübirlikçilerin oluşturduğu turizm hareketi de göz ardı edilmemelidir. Yine 1957 yılında dönemin kaymakamı öncülüğünde kurulan Turizm Derneği, o yıllarda yerel yönetimin de konuya ilgi duyduğunun bir göstergesidir. İstanbul'da kurulan iki adet ve İzmir'de kurulan bir adet dernekten sonra Cumhuriyet tarihinin dördüncü turizm derneği olan Marmaris Turizm Derneği, gelen turistlerin dışarıda kalmasını önlemek için Marmaris'teki otellerin ve evlerin yatak

kapasitelerini araştırmıştır. Ayrıca, dalgiç motorlarını da organize ederek, motor sahiplerinin gelen turistleri gezdirmelerini sağlamıştır (Gebeş Çimen, 2007: 80-81). Zaman içinde Marmaris'e olan ulaşım yollarının koşullarının iyileştirilmesi, tarım alanlarının imara açılması ve konaklama tesislerinin sayıca artması, burayı hem yerli hem de yabancı turistler için önemli turizm merkezlerinden biri haline getirmiştir.

Marmaris, Muğla'nın turizm merkezleri arasında önemli bir yere sahiptir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın istatistiklerine göre 2013 yılında Muğla ili, toplam 2.686.304 yerli ve yabancı turist ağırlamış, bunların 846.814'ü Marmaris'teki işletme belgeli tesislerde turist olarak konaklamıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, 2013). Muğla ve ilçeleri, turist sayısının fazlalığına dayalı olarak ekonomik anlamda bölge ve ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır (Çermik, 2013). Marmaris'in yatak kapasitesi ise 2013 yılı itibarıyla 75 bine yakındır. Marmaris, deniz-kum-güneş turizmi için çoğunlukla İngiliz turistler tarafından tercih edilmektedir. Hollanda, Rusya, Almanya ve Fransa'dan gelen turistler de Marmaris'i tercih eden yabancı turistler arasında ağırlıktadır. Turistik açıdan önemli bir çekim merkezi olması, Marmaris'in nüfusu üzerinde de önemli bir etkiye sahip olmuştur. 2013 yılı verilerine göre 85.801 kişilik nüfusa sahip olan Marmaris'in (TUİK, 2013) şehir içi nüfusu, yaz aylarında 100.000'i bulabilmektedir.

Marmaris, sahip olduğu turistik çekicilik nedeniyle, pek çok akademik çalışmaya da konu olmuştur. Bu çalışmalar arasında Marmaris'in turistler tarafından tercih edilme nedenlerinin ve Marmaris'in turist profilinin belirlenmesini amaçlayan çalışmalar ile Marmaris'te alternatif türlerinin geliştirilmesi üzerine odaklanan çalışmalar göze çarpmaktadır. Uzun ve Avcı (2007), yabancı turistlerin Marmaris'e gelişini etkileyen faktörleri araştırmış, Bostan, Türk ve Akyurt Kurnaz (2013) ise çalışmalarında Rus turistlerin Marmaris'i tercih etme nedenleri üzerine odaklanmışlardır. Purkis (2009), turizm endüstrisinin dünyadaki örgütlenme biçimi ekseninde Marmaris örneğini ele alarak incelemiştir. Yazar, çalışmasında Marmaris'in uluslararası tur operatörlerince çoğunluğu alt orta sınıftan, harcama kapasiteleri düşük, dinlenme ve eğlence arayışı ağır basan turistlere pazarlanan bir destinasyon olduğunu ifade etmiştir. Purkis, bu çalışmada Marmaris'in, çok amaçlı turistlerden oluşan yeni turizm anlayışına uygun olarak pazarlanamaz ise turizm gelirlerinden alacağı payın düşebileceği yönündeki kaygısını da dile getirmiştir. Benzer şekilde Kafalı Yılmaz (2008) da Marmaris'i gelişimini tamamlamış bir kıyı turizmi örneği olarak incelemiş ve hizmet kalitesi ve çeşitliliğinin artırılması, her şey dahil sisteminin kaldırılması ve tesislerde yenilemeye gidilmesi durumunda, Marmaris'in turistik çekiciliğini sürdürebileceğini ifade etmiştir. Marmaris ile ilgili en kapsamlı çalışmalardan birini gerçekleştiren Tuna (2007), Marmaris'te turizmin gelişim süreci içinde toplumsal yapı üzerindeki değiştirici etkisinin ve turizmin çevre üzerindeki etkisinin Marmaris'teki turizm sektörü çalışanlarına nasıl algılandığını ölçmüştür. Bu çalışmada ayrıca Marmaris'teki turistik işletmelerin sahipleri ve yöneticileri üzerinde işletmelerin genel nitelik ve niceliklerini araştırmaya yönelik bir araştırma uygulanmıştır.

Marmaris'te yaygın bir şekilde gerçekleştirilen deniz-kum-güneş turizmine alternatif olarak görülen kırsal turizm üzerinde odaklanan envanter çalışmaları da mevcuttur. Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) ve Marmaris ve Çevresi Turizm Alanı Altyapı Hizmet Birliği (MARTAB) tarafından 2012 yılında gerçekleştirilen Marmaris Turizm Birliği Köyleri Kırsal Turizm Envanteri Projesi'nde, Marmaris'in akademisyenler, yerel yöneticiler ve diğer paydaşlar tarafından nasıl algılandığı, hangi turizm türlerinin burada ön plana çıktığı ve Marmaris yakınındaki köylerde kırsal turizmin yapılıp yapılamayacağı sorularının yanıtları aranmıştır. Bu çalışmadan da anlaşılabilirliği gibi, Marmaris'te deniz-kum-güneş üçlüsü ekseninde yürütülen turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi yönünde girişimlerde bulunulması planlanmaktadır.

Literatürde, Marmaris'te turizm sektörünün beraberinde getirdiği istihdam olanakları ile ilgili çalışmalar da mevcuttur. Yanardağ ve Avcı (2012), çalışmalarında Marmaris, Fethiye ve Bodrum ilçelerinde turizm sektöründe istihdam edilen personelin sorunlarını ortaya koymayı ve bu sorunlara çözüm önerileri getirmeyi amaçlamışlardır. Marmaris'te turizm sektöründe görev alan çalışanlara yönelik bir diğer çalışma ise Ekiz Gökmen (2011) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, Marmaris örneğinden hareketle, Türkiye turizm sektöründe çalışan yabancı göçmen kadınların istihdam koşulları incelenmiştir.

Muğla'nın ilçelerinde yürütülen bir diğer araştırmada ise Tuna ve Özbek (2012), Marmaris, Bodrum ve Fethiye ilçelerine yerleşen yabancı uyrukluların toplumsal entegrasyon sorunlarını ve bu kişilerin ulus-devlet, kimlik ve aidiyet kavramlarına yönelik algılamalarındaki değişimi izlemiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, bu ilçelere yerleşen yabancı uyruklu vatandaşların salt emekliye ayrılmış bir kitleden değil, farklı sebeplerle buraya yerleşmiş ailelerden ya da bireylerden oluştuğunu, bu kişilerin bazılarının halen aktif bir çalışma hayatı sürdürdüklerini göstermiştir. Katılımcıların kendilerini; "dünya vatandaşı", "küresel yurttaş", "çok kültürlü" gibi ifadelerle tanımlamaları, katılımcıların en azından bir kısmının kendilerini belirli bir ulus devletin vatandaşı olarak tanımlamak istemediğini göstermesi açısından dikkate değerdir.

5. Yöntem

Çalışmada inceleme alanı olarak Marmaris ilçesi seçilmiştir. Marmaris'in temel sosyo-ekonomik aktivitesinin büyük ölçüde turizme bağlı olması ve turizm pazarında önemli bir yere sahip olması (Tuna, 2002: 5) Marmaris'in araştırma için seçilmesinde etkili olmuştur.

5.1. Çalışmanın amacı

Bu çalışmanın amacı, Marmaris'te turizmin ortaya çıkardığı olumlu ve olumsuz sosyo-kültürel etkilerin, Marmaris'te yaşayan yerli halkın görüşlerine dayalı olarak incelenmesidir. Bu genel amaca bağlı olarak araştırmada yanıtı aranan araştırma soruları ise şunlardır;

- Marmaris'te turizmin, nüfus yapısı üzerinde ne gibi etkileri olmuştur?
- Marmaris'te turizmin gelişiminin geleneksel aile yapısı üzerindeki etkisi ne olmuştur?
- Marmaris'te turizmin kadınların çalışma hayatındaki rolü üzerinde ne gibi etkileri olmuştur?
- Marmaris'te turizmin gelişimi gelenek ve görenekler üzerinde ne gibi etkilere yol açmıştır?
- Marmaris'te turizmin gelişiminin kentteki suç oranları üzerindeki etkisi nedir?

5.2. Görüşme formunun oluşturulması

Araştırmada kaynak kişilerden verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formlarından yararlanılmıştır. Bu amaçla, iki kısımdan oluşan görüşme formları hazırlanmıştır. İlk kısımda, kaynak kişilerin kısa öz yaşam öykülerinin öğrenilmesine yönelik sorular yer almıştır. İkinci kısımda ise Marmaris'te turizm ile birlikte ortaya çıkan sosyo-kültürel değişimi incelemeye yönelik olarak geliştirilen ve araştırma sorularına yanıt bulmayı hedefleyen altı adet açık uçlu soruya yer verilmiştir.

5.3. Veri toplama

Araştırmada verilerin toplanmasında sözlü tarih yöntemi benimsenmiştir. Sözlü tarih, insanları dinleyerek, onların hatıralarını ve deneyimlerini kaydederek yorumlamaya olanak tanıyan, sosyologlar, tarihçiler, edebiyat ve kültür alanında çalışanlar için bir keşif alanı olan disiplinlerarası bir yöntemdir (Thompson, 2006: 23). Caunce'a (2001: 19) göre sözlü tarih, bugünü daha iyi anlayabilmek ve geleceği yönlendirebilmek için geçmiş anlamlandırma sürecine katkı yapmaktadır. Sözlü tarih yönteminde veri toplama amacıyla görüşme yapılan kişiler, kaynak kişi olarak tanımlanmaktadır. Bu yöntem, kaynak kişilerin belleğine başvurarak mülakatların yapılması, kaynakların arşivlenmesi ve yayımlanması ve sözlü tarih kaynaklarına dayalı analitik çalışmanın gerçekleştirilmesi aşamalarından oluşmaktadır (Bilmez, Kayacan ve Aslan, 2011: 11).

1950'li yıllardan bu yana turizm faaliyetlerine sahne olan Marmaris'te turizmin ortaya çıkardığı sosyo-kültürel etkilerin belirlenmesinde Marmaris'te turizmin gelişimine tanıklık etmiş olan kaynak kişilerin anlatılarına başvurulmuştur. Bu amaçla araştırmacı tarafından 24, 25 ve 26 Ekim 2013 tarihlerinde Marmaris'te toplam dokuz kaynak kişi ile görüşmeler yürütülmüştür. 24 Ekim tarihinde Marmaris Muhtarlar Derneği Başkanı Şükrü Denizhan, Marmaris'in yerlisi Süheyla Berkay ve turizm taşımacılığında emekli olan, aynı zamanda uzun yıllardır Marmaris'te yaşayan Recai Berkay ile görüşülmüştür. Görüşmeler kapsamında tanıklığına başvuru yapılan diğer kişiler ise 25 Ekim tarihinde görüşülen yat kaptanı Osman Nuri Kargın, Marmaris Belediyesi Basın Danışmanı Sedat Kirt ve emekli ziraat profesörü ve Marmaris yerlisi Mustafa Ayıldız'dır. 26 Ekim tarihinde ise acenteci Nurcan Dağ ve Doğan Tugay ile restoran işletmecisi ve yazar Fatma Gebeş Çimen ile görüşülmüştür. Görüşmeler ortalama 1,5 saat sürmüştür. Bahsi geçen kişilerin araştırmada veri toplanacak kaynak kişiler olarak seçilmelerinin nedenleri; Marmaris'te turizmin ortaya çıktığı ilk yıllara tanıklık etmiş olmaları, halen Marmaris'te yaşıyor olmaları ve araştırmaya katılmaya gönüllü olmalarıdır.

Kaynak kişilerle yapılan tüm görüşmelerin ses kayıtları alınmıştır. Bu amaçla, kaynak kişilerden yazılı izinler de alınmıştır. Ardından, ses dosyaları incelenmiş ve görüşmelerin deşifreleri araştırmacı tarafından yapılarak görüşülen her kişiye ait anlatı metinleri oluşturulmuştur. Marmaris'te turizmin beraberinde getirdiği sosyo-kültürel etkilerin belirlenmesinde bu anlatı metinlerinden yararlanılmıştır. Kaynak kişilerin anlatılarından elde edilen veriler, bu araştırmada yanıtı aranan soruların yanıtlarını oluşturacak şekilde bulgulara dökülmüş ve yine bu başlıklar altında toplanarak değerlendirilmiştir.

5.4. Geçerlilik ve güvenilirlik

Çalışmanın yapısal geçerliliğinin artırılması amacıyla (Yin, 2003: 35; Yıldırım ve Şimşek, 2011: 259) gerçekleştirilen araştırmanın her aşaması ile ilgili detaylı bilgi verilmiştir. Ayrıca, toplanan verilerin bulgular halinde sunumunda herhangi bir yorum katılmamış, bulgular betimsel bir yaklaşımla doğrudan okuyucuya sunulmuş, yorumu daha sonraya bırakılmıştır. Böylece okuyucuya araştırmacının ulaştığı sonuçları bu verilere göre değerlendirme fırsatı sunulmuş olmaktadır. Bu durumun, çalışmanın iç güvenilirliğini arttırması beklenmektedir (LeCompte ve Goetz, 1982).

6. Bulgular

Kaynak kişilerin anlatılarından elde edilen bulgular, araştırmada yanıtı aranan sorulara paralel olarak alt başlıklar halinde sunulmuştur.

6.1. Turizmin Marmaris'in nüfus yapısı üzerindeki etkileri

Marmaris'te turizm hareketlerinin çoğalması buradaki yerleşik nüfusu da arttırmıştır. İlk zamanlarda yaz tatillerini değerlendirmek ve deniz-kum-güneşten yararlanmak için Marmaris'e gelenler, daha sonra buraya yerleşmeye başlamışlardır (Denizhan, 2013). Ayrıca, Marmaris'e çalışmak amacıyla gelerek yerleşenler de ağırlıktadır. Marmaris; Aydın, Tokat, Ordu, Eskişehir, Hatay, İzmir ve doğu illerinden yoğun bir göç almıştır. Marmaris'e Karadeniz'den gelip yerleşenler genellikle inşaat ve gıda işiyle uğraşanlardır. Aydın'dan gelenler genellikle servis şoförlüğü yapmakta ve otellerde çeşitli kademelerde çalışmaktadır. Turizm işletmelerinin profesyonel yönetici kadroları ise daha çok İstanbul'dan ve İzmir'den gelmektedir (Kirt, 2013).

Marmaris'in yoğun bir göç almasıyla birlikte yerleşik nüfusun yaş dağılımı, genç nüfus lehinde değişmiştir (Dağ, 2013; Kirt, 2013). Yaşlı nüfus ise daha çok Marmaris'in köylerinde ikamet etmektedir. Marmaris'in yoğun göç alması ve burada genç nüfusun çoğalması, yerlilerin kimi zaman bu yeni kalabalık grup içinde kaybolmasına ve bu durumdan şikâyet etmelerine yol açmaktadır;

"Marmaris'in nüfusu turizm ile birlikte çok arttı. Biz yerliler olarak çok göremiyoruz artık birbirimizi. Ancak cenaze olursa, düğün olursa, bayramlarda karşılaşırsak karşılaşıyoruz. Onun dışında, kaybolduk. Biz gençlerin çoğunu tanımıyoruz. Zaten isimleri Ahmet, Mehmet olarak tanımayız da, her sülalenin bir lakabı vardır, o lakapla tanırız birbirimizi. 'Sen kimin oğlusun?' derler, 'Filancanın oğluyum' deyince, 'Ooo, sen bizdenmişsin' derler" (Kargın, 2013).

6.2. Turizmin Marmaris'in geleneksel aile yapısı üzerindeki etkileri

Marmaris'te yerli halkın turizm ile ilgili farklı iş kollarında çalışması, geleneksel aile yapısını da etkilemiştir. Turizm sektöründeki iş kollarının gerektirdiği uzun saatler boyu çalışma, vardiyalı çalışma, resmi tatillerde ve bayramlarda çalışma gibi zorluklar, Marmaris'te geleneksel aile yaşantısının sürdürülebilmesi açısından sıkıntılara yol açmıştır. Marmaris'in yerlisi Süheyla Berkay, bu sıkıntıları nasıl aşabildiğini şöyle ifade etmiştir;

“Turizmin geliştiği yerlerde çocuk yetiştirmek çok zordur. Marmaris’te, Bodrum’da, Fethiye’de 24 saat hizmet verirsiniz. 17-18 yaşındaki çocuğunuz çalışmak istediğinde, vardiya çalışacağını bilirsiniz. Ben kendi eşimden de biliyorum. 1980’li yıllarda eşim sürekli 00.00-08.00 vardiyasında çalışırdı. Çocuklarımı kendim yetiştirmişimdir. Eşim bize sadece bir ‘Merhaba’ der, giderdi. Ama ailenin belli kuralları vardır, bu bütün toplumlarda aynıdır. Çocuğunuz kendisini kontrol edebiliyorsa, ailesi de ona bir şeyler verebildi ise, çocuğunuz vardiya da çalışsa aile bütünlüğünüzün bozulması mümkün değildir” (Berkyar, S., 2013).

Turizmin Marmaris’te geleneksel aile yapısını olumsuz yönde etkilediği ancak bu olumsuz etkilerin, ailenin çocuklar üzerinde kontrol sağlaması yoluyla bertaraf edilebileceği, Marmarisli yat kaptanı Osman Nuri Kargın tarafından da şu şekilde ifade edilmiştir;

Turizmin Marmaris’in aile yapısını kötü yönde etkilediğini söyleyebilirim. Ailedeki o eski birlik, beraberlik, saygı, sevgi pek kalmadı gibi geliyor. Özellikle de şu anda yetişmekte olan gençlere baktığımızda, bu gençlerin anne babalarına karşı saygısızca davrandıklarını, bu gençler arasında alkol, sigara ve diğer zararlı maddelerin kullanımının arttığını görüyoruz. Tabii bunda anne babaların da etkisi var. Evladını kontrol etmezsen, nereye gittiğini bilmezsen, bu sonuçlar ortaya çıkacaktır. Ben disko işletirken, eve sabah saat 04.00’te geldiğim zaman, annemi uyumamış ve pencerede beni beklerken bulurdum. Anneme daha fazla eziyet çektirmemek için diskoyu başka bir arkadaşımın işletmesini istedim. Ben de ona sadece destek olacak şekilde işletmeciliğe devam ettim. Annem, saat 00.00’de eve gitmediğim zaman huzursuz olurdu. Eskiden böyleydi, biz genç olduğumuz halde 00.00’de eve gitmezsek bizi arama çıkardı. Şimdi 19-20 yaşına gelmiş kız çocuklarına bakıyorum, ‘Arkadaşıma gidiyorum’ diyor, 3-5 gün sonra geliyor. Tabii, bunlar hep olumsuz etki ediyor Marmaris’in aile yapısına” (Kargın, 2013).

Marmaris’e gelen yabancı turistlerin de Marmaris halkının geleneksel aile yapısı üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olmuştur. Yabancı turistlerle yapılan evlilikler, Marmaris’te aile yapısını büyük ölçüde değiştiren temel etkenlerden biridir. Yabancılarla yapılan evlilikler, Marmaris’te özellikle maddi olanaksızlıklar içinde yaşamını sürdüren kesim için bir kurtuluş yolu olarak görülebilmekte ve bu durum, anlaşmalı evlilikleri beraberinde getirmektedir. Evlenerek Marmaris’te yaşamaya devam edenler arasında ise belirli bir dönemden sonra kültürel farklılıkların beraberinde getirdiği çatışmalar baş göstermekte ve boşanmalar yaşanmaktadır. Bu durum, Süheyla Berkyar (2013) tarafından şöyle dile getirilmiştir;

“Gençler arasında yabancılarla evlenip buradan gitme düşüncesi söz konusu oldu Marmaris’te. 60 yaşındaki biriyle dahi evlenip gidebiliyorlar, sırf yurtdışına gidebilmek adına. Evlenilip burada kalındığında ise evlilikler en fazla 7-8 yıl sürüyor, ondan sonra kadın, genelde çocuklarını alıp gidiyor. Bunun nedeni de şu; 5 yaşına kadar çocuklara fazla bir şey verilmiyor. Anne, kendi dilini öğretiyor, kendi dinini, kendi yaşam tarzını öğretiyor. Ancak bu yaştan sonra din eğitimi, aile kuralları eğitimi, okul seçimi gibi konular devreye giriyor ve anlaşmazlıklar başlıyor. Kadınlar çocuklarını alıp gidiyorlar. Bu durumun aile dokusunu bozduğunu söyleyebilirim” (Berkyar, S., 2013).

Yukarıda anlatılanların aksine, Marmaris halkının yabancılarla gerçekleştirdiği evliliklerin, farklı ülkeler ile Marmaris arasında dostluk köprüleri kurduğuna yönelik görüşler de vardır. Buna ek olarak, yabancıların Türklerle evlenerek Marmaris’te yaşamaya başlaması ile birlikte Marmaris’te sanata ve kültüre yaptıkları katkı da yerli halk tarafından takdir edilmektedir. Bu durum, kaynak kişilerin anlatılarına şöyle yansımaktadır;

“Yerli yabancı evlenmeleri çok var burada. Şimdilerde ilginç bir nüfus yapısı oluşuyor. İngiliz ya da Rus anne-Türk baba, Hollandalı ya da Finli anne-Türk baba. Bunların çocukları çok kültürlü yetişiyorlar. Bu çocuklar henüz ortaokul, lise çağındalar. Ben bu kitlenin ileride toplumu da farklılaştıracağını düşünüyorum. Bu çocuklar yükseköğrenim görüp ülke yönetiminde bir yerlere gelebilirlerse, bizim uluslararası politikamıza bile etki edebilirler. Ülkeler arasında dostluk köprüleri kuracaklar. Çünkü anne başka bir ülkeden, baba ise buradan. Akıllı ülkeler olduk onlarla” (Kirt, 2013).

“Finli, İngiliz ve Rus kızlarımızla evlilikler yapıldı. Bu insanlar buraya kültürleriyle birlikte geldiler. Geldikleri yerlerin yaşam tarzını ve kültürünü buraya taşıdılar. Rusya, İngiltere, Finlandiya gibi ülkeler, yüzyıllara dayanan kültürleri olan, kendilerine özgü gelenekleri ve yerleşik düzenleri olan ülkeler. Sanata ve kültüre çok büyük katkıları olan ülkeler bunlar. Bu kişilerin burada resim sergileri açmak, kültürel aktiviteler ve kurslar düzenlemek gibi girişimleri oluyor” (Dağ, 2013).

6.3. Turizmin Marmarisli kadınların çalışma hayatındaki rolüne etkisi

Yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, Marmaris’te turizmin başladığı 1960’lı yıllardan itibaren Marmarisli kadınların bu işe gönül vererek turizm sektörü ile ilgili iş kollarında çalıştığını ortaya koymuştur. Bunlar arasında özellikle de ev pansiyonculuğunun, işletmecilik kimlikleriyle ön plana çıkan kadın girişimciler tarafından başlatıldığı söylenebilir (Gebeç Çimen, 2013). Ev pansiyonu işleten Marmarisli kadınlara ilişkin bir anı, Gebeç Çimen tarafından şöyle aktarılmıştır;

“Halk çok çabuk benimsedi turizmi. Gelenlere çok iyi davrandılar. Mesela ev pansiyonculuğu yapan kadınlar, komşularına misafirlğe gittiklerinde ‘Evde misafirimiz var, gitmemiz lazım’ deyip erken kalkarlardı. Onları müşteri olarak değil, misafir olarak görürlerdi. Ben de küçük çocuktum ve ‘Allah Allah, neden bunların misafirleri hiç bitmiyor ki?’ derdim” (Gebeç Çimen, 2013).

Marmaris’li kadınlar, gerek eşleri ile birlikte çalışıp onlara yardımcı olarak, gerekse işin başına geçerek turizm sektörünün önemli aktörleri haline gelmişlerdir. Örneğin, Marmaris’te turizmin gelişmeye başladığı ilk yıllarda Marmarisli kadınlar evlerinde yazmalar yapmış, Marmaris Kalesi’ni ziyaret eden turistlere yazma satmışlardır. Ayrıca, sünger ve deniz kabuklarından

yapılmış süsler de kadınlar tarafından hediyelik eşya olarak satılmıştır (Kargın, 2013). Marmaris'e dışarıdan göç ederek gelenlerin hanımlarından eğitilmiş olanlar, otellerde önbüro departmanında ya da kasada çalışmışlardır. Çevre köylerde yaşayan ve eğitimi olmayan kadınlar ise kat hizmetleri departmanında görev almışlardır (Denizhan, 2013). Çoğunlukla Armutalan ve Beldibi'nden gelen kadın çalışanlar, sabahları arabayla evlerinden alınıp akşam iş çıkışında yine arabayla evlerine bırakılmıştır (Kargın, 2013). İzleyen yıllarda Marmarisli kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe, kadınların otellerde çeşitli departmanlarda şeflik düzeyinde de çalışmaya başladığı görülmektedir (Berkyar, S., 2013). Kadınlar, çalışma yaşamında aktif rol almaya başlamaları ile birlikte hem ailede hem de toplumsal hayatta daha güçlü aktörler haline gelmişlerdir. Bununla ilgili bir örneği, Kirt, şöyle aktarmıştır;

“Aile işletmelerinde ve küçük işletmelerde eşler birlikte çalışarak yürütürlerdi işlerini. Halen de bu devam etmekte. Çoğu işletme, kadınlar tarafından yürütülüyor. Özellikle de muhasebe işleri. Köylere baktığımızda, gözlemciliğe başlayıp da restorana çevirenler olmuştur. Bunlar hep kadınlarımız sayesinde olmuştur. Hatta buna çok güzel bir örnek verebilirim: Çınar Restoran. Eşi de övünerek anlatır; ‘Bizim bu hale gelmemizi hanım sağlamıştır’ diye. 1980’li yıllarda hanımı, çınar ağacının altında gözleme yaparken şimdi o bölgede en büyük restoranın sahibi olmuşlardır. Bir otel yaptılar, Pamukkale’de de bir otel yaptılar. İşte kadının gücü” (Kirt, 2013).

6.4. Turizmin gelenek ve görenekler üzerindeki etkileri

Türk insanının özellikleri arasında yer alan misafirperverlik, yardımseverlik ve güler yüzlülük, Marmaris halkının turistlere yönelik tutumlarında da gözlemlenmektedir. Öyle ki, Marmaris’te turizm hareketinin yerli turizm ile başladığı ilk yıllarda yerli halk, turistlerden para almamış, turistler Marmaris halkının evlerinde misafir edilmişlerdir (Kirt, 2013). Marmaris halkı, buraya gelen turistlere sofralarını açmış, peynirlerini, yoğurtlarını, tuttıkları balığı dahi turistlerle paylaşmıştır. Ancak, bu düzeye varan misafirperverlik örneklerine günümüzde pek sık rastlanmamaktadır (Berkyar, S., 2013). Ayrıca geçmişten bugüne Marmaris’te akrabalık-dostluk ilişkilerinin azaldığı, insanların birbirine yabancılaştığı da kaynak kişilerin anlatılarından hareketle ulaşılabilen bulgular arasındadır;

“Marmaris’te insanlar birbirine yabancılaştı. Artık akrabalar bile birbirlerini tanımıyorlar. Akrabalık ilişkileri kalmadı. Eskiden bayramlarda el öpmeye gidilirdi. Ev ziyaretleri yapılırdı, özellikle kışın insanlar birbirlerinin evlerine ziyarete giderlerdi. Maalesef şu anda öyle bir şey yok. Marmaris halkı, artık kendi kabuğunun içine girmiş, çıkamıyor. Bunun için, tüm Türkiye’de olduğu gibi, turizmin etkisi değil de çağın değişmesi diyebiliriz. Ama turizmin de etkisi olmuştur tabii” (Kargın, 2013).

Marmaris’te birçok kutlama, tören ve festival, eskiden olduğu biçimiyle günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Örneğin, kız isteme seremonileri, cemre seremonileri köylerde halen gözlenmektedir (Dağ, 2013). Köylerde davul zurna eşliğinde düğünler, kına geceleri düzenlenmekte, bu törenlerde yöresel kıyafetler giyilmektedir (Berkyar, S., 2013). Hıdırellez Festivali, Kabotaj Bayramı, Denizcilik Festivali kutlanmakta, bu festival kapsamında yağlı direk olarak adlandırılan bayrak yarışları düzenlenmektedir (Ayyıldız, 2013). Bunlara ek olarak, Marmaris’in gelenek ve görenekleri ile mimari dokusunun turistik açıdan çekici hale getirilmesi ve gelecek nesillere korunarak aktarılabilmesi adına gerçekleştirilen birtakım girişimler de bulunmaktadır. Bunlar, kaynak kişilerin anlatılarına şu şekilde yansımıştır;

“Biz Marmaris ve Çevresi Turizm Alanı Altyapı Hizmet Birliği (MARTAB) olarak bu yıl acente temsilcilerini topladık, gerçek bir Türk köy düğününe götürdük onları. Bunu elbette köy düğünü sahibinin izniyle yaptık. Ve dedik ki, ‘Bakın sizin için bu bir kültür turu olabilir. Gelen yabancılar arasında gerçekten kültürümüzü, geleneklerimizi öğrenmek isteyen yabancılar var. Bu turistleri alın, bir akşam yemeğini de köy düğününde yiyin, Türk köy düğünü nasıl yapılır onu görsünler’. Acente temsilcileri çok beğendiler. Tabii bu yıl bu, deneme amaçlı yapıldı. İnanyorum, önümüzdeki yıllarda bu işin farkına varan acenteciler, bunu yapmaya başlayacaklardır” (Kirt, 2013).

“Kale Mahallesi, Marmaris’in ilk yerleşim yeridir. Orada Marmaris’in dokusunu yansıtan evler var. Marmaris’in çocukları olan genç arkadaşlarımız, Marmaris Dayanışma Derneği adı altında bir dayanışma derneği kurdular. Kale Mahallesi’ndeki evleri dokusunu bozmadan restore ediyorlar. Bu şekilde o mahalleyi koruyabildik” (Berkyar, S., 2013).

Marmaris’in yabancı turistler tarafından yoğun ilgi görmesi, çok sayıda yabancı turistin burada mülk satın alıp Marmaris’e yerleşmesinde etkili olmuştur. Marmaris’e yerleşen yabancıların beraberinde getirdikleri alışkanlıkları ve yaşam tarzları da yerli halkı da etkilemiştir. Örneğin; Marmaris’e yerleşen yabancıların yardımseverlikleri, titizlikleri ve çalışkanlıkları, hayvan sevgisi konusundaki duyarlılıkları, Marmaris halkı tarafından takdirle karşılanmaktadır (Berkyar, S., 2013). Örneğin, Marmaris’te yaşayan İngilizler, burada ikinci el eşya günleri düzenlemektedirler. Bu amaçla, insanların evlerinde bulunan kullanmadıkları ikinci el eşyaları toplayıp bu pazarda düşük fiyatlarla satışa sunmaktadırlar. Bunu gören yerli halktan da ikinci el pazarının açılmasına yönelik girişimlerde bulunanlar olmuştur (Dağ, 2013).

6.5. Turizmin suç oranları üzerindeki etkileri

Turizm Marmaris’te suç oranlarının artması yönünde olumsuz sosyo-kültürel etkiler de ortaya çıkarmıştır. Oysa Marmaris, 1960’lı ve 1970’li yıllarda oldukça güvenli bir ilçe olarak bilinmektedir. Bu durum, kaynak kişilerin anlatılarına şu şekilde yansımıştır;

“Bizim Marmaris’imiz eskiden çok güvenliydi. Marmaris’te kapılar kilitlenmezdi. Kilitlense bile belirli bir yere anahtar koyardık, herkes bilirdi o anahtarın yerini. Kapılarda bir çan olurdu yukarıda, eve gelen birisinin olduğunu haber verirdi” (Ayyıldız, 2013).

“Eskiden esnaf, bir bal tenekesini dükkânının önüne koyardı, teneke 15 gün dışarıda dursa onu kimse almazdı. Şimdi kapıların önünden ayakkabı çalıyorlar, üçüncü, beşinci katlara hırsızlar giriyor” (Berkyar, R., 2013).

Yine bu yıllarda Marmaris halkının günlük hayatta yasa dışı olaylarla karşılaşmaya alışık olmadığını ve halkın ne denli sakin bir yaşam sürdüğünü Tugay (2013), şöyle aktarmaktadır;

“Marmaris halkı munis, kendi halinde, yasalara, töreye ve genel ahlaka her zaman riayet eden bir halktır. Kendisine yapılan tüm haksızlıklara rağmen, buna sebep olanlara karşı olumsuz hiçbir harekette bulunmamıştır. Hakkını aramak için daima yasal yöntemlere başvurmuştur. Bu nedenle o yıllarda biz Marmaris’te bir tek problem yaşamadık. Turiste karşı aldatma, şiddet, tecavüz, rahatsızlık gibi sıkıntılar, Marmaris’in tarihinde yoktu. Bunlar, nüfus kalabalıklaşmaya başlayınca ortaya çıktı” (Tugay, 2013).

Kaynak kişilerin anlatılarından da anlaşılabilceği gibi, turizmin sık rastlanan olumsuz sosyo-kültürel etkilerinden olan asayiş sorunlarının, Marmaris’te de ortaya çıktığı görülmektedir. Marmaris’te 1990’lı yılların ortalarından itibaren rant ve çıkar çatışmaları artmış, bunun sonucunda da hırsızlık, uyuşturucu madde kullanımı, yaralama, cinayet, gasp ve trafik suçlarında miktar olarak artış meydana gelmiştir. Anlatılardan elde edilen bulgular, bu durumun ortaya çıkmasında, dışarıdan gelip yerleşen insan sayısının artmasının da etkili olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, Dağ (2013) ve Tugay (2013), yaşanan olumsuz gelişmelerin tümünden salt turizmin sorumlu tutulamayacağını da ifade etmiştir;

“1986 ile 1993 yılları arası, Marmaris’in az ve öz turist çektiği zamanlardı. Bu dönem; eğitilmiş insanların turizm sektöründe çalıştığı, markalı mekânların açık olduğu yıllardı. Yat limanında yürüdüğünüz zaman parfüm kokusunu hissettiğiniz, insanların kalık kıyafet, davranış ve efendiliği ile öne çıktığı, Marmaris’in henüz yapılaşmadığı ve iç göç almadığı dönemlerdi bu dönemler. Ama daha sonra Marmaris’te yaşananları ülkenin politikasından ayrı tutamayız tabii ki. Doğu’daki terörle mücadele yıllarında buraya çok göç alındı. İç göçle beraber Marmaris’in çehresi değişti. Ama her şey ülkenin ekonomik ve siyasi yapısıyla beraber değişti. Bu sadece Marmaris’in suçu değil” (Dağ, 2013).

“Dünyanın her yerinde bu kaçınılmazdır ve doğaldır, göç aldığınız zaman sorunları da beraberinde alırsınız. Ancak, buraya göçle gelenler arasında ezici çoğunluk iyi niyetli, ailelerinin nafakalarını temin etmeye, bir istikbal sağlamaya gelen kişilerdi. Elbette aralarında kötüsü de çıkabilir. Bunu temel alarak tüm kişileri kötülemek yanlış olur. Zaten o dönemlerde Marmaris çok ufaktı, düşünemiyor musunuz, 1.800 kişi. Herkes birbirini tanıyor. Bu nedenle, o kadar büyük sorunlar yaşanmıyordu” (Tugay, 2013).

7. SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmadan elde edilen bulgulardan hareketle, turizmin Marmaris’te nüfus yapısı, geleneksel aile yapısı, kadınların çalışma hayatındaki rolü, gelenek ve görenekler ve suç oranları üzerinde olumlu ve olumsuz sosyo-kültürel etkiler ortaya çıkardığı sonucuna varılmıştır. Marmaris’in nüfusu, yerleşme ve çalışma amacıyla dışarıdan aldığı göçler sonucunda kalabalıklaşmış, genç nüfus oransal olarak artmıştır. Gençler için iş olanaklarının mevcut olmasının bu durumun ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Turizm gibi işgücü devir oranlarının yüksek olduğu bir sektörde (Kozak, 2008), ilçede kurulan nitelikli ve büyük turizm tesislerin personel gereksinimi sürdükçe Marmaris’e yönelik göçlerin de devam edeceği söylenebilir. Diğer yandan, Marmaris, salt düşük olan gelirini yükseltmek amacıyla değil, orta ya da yüksek düzeyde gelire sahip olup, coğrafi ve iklimsel faktörler açısından yaşam kalitesini arttırmak amacıyla göç edenlerin de öncelikli tercihleri arasında yer almaya (Tuna ve Özbek, 2012) devam edebilir.

Marmaris’in yerlileri ise Marmaris’te toplumsal dayanışmanın eskiden olduğu kadar hissedilemediğinden şikâyetçidir. Bu durum, Tuna (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Söz konusu çalışmada, Marmaris’te turizm sektöründe çalışanlardan araştırmaya katılanların büyük bir kısmının turizmin yaygınlaşmasıyla birlikte Marmaris’te toplumsal dayanışma duygusunun zayıfladığını düşündüğü tespit edilmiştir. Yerel yönetimlerin dini ve ulusal bayramlarda toplu bayram kutlamaları organize etmesi, yerel sanatçıların konser vermesi, yarışma, panayır gibi etkinliklerin düzenlenmesi, yerli halkın bu gibi etkinliklerle yeniden bir araya gelmesini sağlayarak bunun gibi şikâyetlerin azaltılmasında kısmen etkili olabilir.

Turizmin sosyo-kültürel etkide bulunduğu bir diğer boyut, aile yapısıdır. Kaynak kişilerin görüşleri, turizm sektöründe çalışma ile birlikte artan çalışma saatlerinin aileye ayrılan vakti azalttığı yönündedir. Bu bulgu, Tuna (2007) tarafından Marmaris ölçeğinde gerçekleştirilen araştırmanın sonuçları tarafından da desteklenmektedir. Söz konusu araştırmada, katılımcıların %62’si Marmaris’te turizm ile birlikte aile bağlarının zayıfladığını ifade etmiştir. Bununla birlikte, bu durumun aile ilişkilerini olumsuz yönde etkilememesi adına ailenin çocuklar üzerinde kontrol sağlaması gerektiği de görüşülen kaynak kişiler tarafından üzerinde önemle durulan bir nokta olmuştur. Buradan anlaşılabilceği gibi, çocuk eğitiminde çocuğa özgürlük tanıma gibi modern çağın ebeveynlerine özgü birtakım eğilimler burada geçerli olmamaktadır. Aksine, çalışmadan elde edilen sonuçlar, görüşme yapılan Marmarislilerin, geleneksel aile yapısını korumak adına çocuklarını korumacı bir yaklaşımla yetiştirme eğilimi içinde olduklarını göstermiştir.

Turizm ile birlikte Marmaris’te aile yapısını değiştiren etkenlerden bir diğeri, yabancılarla yapılan evliliklerdir. Yabancılarla gerçekleştirilen evlilikler arasında kültür çatışmalarının aşıldığı uyumlu birliktelikler sonucu oluşan evlilikler söz konusudur. Bu tür evliliklerin, ülkeler arası dostluk ve hoşgörü ortamının geliştirilmesi açısından topluma yararlı olabileceği ifade edilmiştir. Marmaris’te yaşayan yabancıların kendi adet ve geleneklerini burada da sürdürdükleri, dolayısıyla da kendilerini kültürel açıdan özgürce ifade edebildikleri görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Marmaris’te yaşayan ve Türk kültürüne adapte olmuş yerleşik yabancılar çok kültürlü bir toplum modelinin sunulduğu (Tuna ve Özbek, 2012: 41-42) çıkarımı yapılabilir. Bununla birlikte, yabancılarla yapılan evliliklerin; boşanma oranlarının artması ve anlaşmalı evliliklerin yapılması gibi olumsuz sonuçlara yol açabildiği de ifade edilmiştir. Kaynak kişilerin anlatılarından hareketle, anlaşmalı evliliklerin temel nedeni; ekonomik durumu zayıf olan kişilerin yabancılarla evlenerek yurtdışında daha rahat bir yaşam sürebileceklerine yönelik inançlardır. Bu

durumda, yabancılarla yapılan evliliklerin ardında ekonomik kaygıların bulunduğu anlaşılmaktadır. Göçle birlikte nüfusun artması ve yerli halkın iş olanaklarından mahrum kalması ya da yerli halkın turizm sektörü bünyesinde yer alan düşük nitelikli işlerde çalışmaktan maddi bir tatmin sağlayamaması, bu tür anlaşmalı evliliklerle zemin hazırlanmış olabilir. Öte yandan, Ekiz Gökmen (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da Marmaris'te yaşayan göçmen kadınların vize ve çalışma izni sorunundan kurtulmak için Türk vatandaşı erkeklerle gerçek veya anlaşmalı evlilikler yaparak burada kalabildikleri tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi, farklı ülke vatandaşları için geçerli olan ve evlilik kurumunun yapısını zedeleyen bu durumun altında ekonomik nedenler yatmaktadır.

Turizmin Marmaris'teki olumlu sosyo-kültürel etkilerinden biri de; kadınların ailede ve toplumda daha belirgin hale gelen rolleridir. Kaynak kişilerin anlatıları incelendiğinde, Marmaris'te kadınların, turizmin ev pansiyonculuğu ile birlikte ortaya çıkışında lokomotif görevi üstlendikleri, ardından turizm ile ilgili pek çok iş kolunda özveri ile çalıştıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte, Marmaris'te özellikle de turizmin ortaya çıktığı ilk yıllarda kadınların evlerinde turistik süs eşyaları yapmaları, otellerde kat hizmetleri ya da mutfak işleri gibi arka planda yer alan işlerde çalışmaları, Aykaç'ın (2009) "kadınların turizmde yaptığı işlerin evlerinde yaptıkları işlere benzediği" ifadesi ile örtüşmektedir. Aykaç, geleneksel patriarkal düzene göre, hane içindeki işlerden kadının, hane dışındaki işlerden ise erkeğin sorumlu olduğunu ifade etmektedir. Kadınlar, turizm sektöründe genellikle kapalı mekânlarda ve sıkı bir denetim altında çalıştığından iş ortamında sosyalleşmemekte, erkekler ise bahçe işleri, su ve tesisat işleri gibi dışarıda çalışmayı gerektiren işlerde çalışmakta ve daha esnek bir denetime tabi tutulmaktadır. Bu durum, erkeklerin iş ortamında daha fazla sosyalleşebilmesine olanak tanımaktadır. Buradan hareketle, Aykaç (2009: 103) tarafından ileri sürülen "turizm sektöründe çalışmanın kadınların sosyal statüsünde büyük bir değişiklik yaratmadığı" ifadesi, Marmaris örneğinde kısmen de olsa doğrulanmaktadır.

Turizmin Marmaris'te gelenek ve görenekler üzerindeki etkisi, kimi zaman gelenek ve göreneklerin biçim değiştirmesi ya da yok olması şeklinde kimi zamansa yerli halkın gelenek ve göreneklerinin değerinin farkına varıp bunlara sahip çıkma yolunda girişimlerde bulunması şeklinde gerçekleşmiştir. Örneğin, kaynak kişilerin anlatıları, Marmaris halkının turistlere karşı eskiden olduğu kadar misafirperver olmadığını ortaya koymuştur. Bu durumun bir nedeni, Marmaris'in dışarıdan alınan göçler sonucunda farklı kültürlerle yoğrulması olabilir. Literatürde bulunan ve 1995-2005 yılları arasında Marmaris'te kültürel bakımdan büyük değişikliklerin olduğunu ve Marmaris'e dışarıdan gelerek buraya yerleşenlerin kültürlerinin egemen hale geldiğini savunan çalışmalar (Kafalı Yılmaz, 2008: 171), bu görüşü destekler niteliktedir. Bununla birlikte, kaynak kişilerin anlatıları incelendiğinde, Marmaris halkının gelenek ve göreneklerinin yok olmasında yegâne etken olarak turizmin sorumlu tutulmadığı da göze çarpmaktadır. Burada unutulmaması gereken husus; turizmin sosyo-kültürel sonuçları ile başka etmenlerin etkisinin karıştırılmaması gerektiğidir. Turizmin toplumsal yaşam üzerinde etkisi olmakla birlikte, bu etki doğrudan doğruya turistlerle ilişkilerden kaynaklanmayabilmektedir (Doğan, 2004: 130). Turizmin gerçekleştiği bölgede yerli halkın örf-adet ve geleneklerinin değişmesi, turizmin etkisi olarak algılanabileceği gibi dünyaya, insanlara ve yaşama bakış açısında bir değişim, kentleşme ve kültürlenmenin bir sonucu olarak da algılanabilir (Akman, 2007: 341; Özmen, 2007: 11).

Marmaris'in gelenek ve görenekleri ile mimari dokusunun turistik açıdan çekici hale getirilmesi ve gelecek nesillere korunarak aktarılabilmesi adına gerçekleştirilen birtakım girişimler de bulunmaktadır. Acente temsilcilerinin köy düğünlerini de kapsayan turlar düzenlemeleri yönünde teşvik edilmeleri, Marmaris'te gerçekleştirilen köy düğünlerinin bir kültür turizmi ürünü olarak değerinin farkına varıldığını göstermektedir. Öte yandan, bu gelişmenin Marmaris'e gerçek anlamda olumlu bir katkı yapabilmesi için, köy düğünlerinin yapısının turistlerin beğenilerine göre değiştirilmemesi, köy düğünlerine özgü gelenek ve göreneklerin korunarak sürdürülmesi, diğer bir ifade ile Marmaris'in kültürüne özgü köy düğünlerinin metalaştırılmaması gerektiği de (Aykaç, 2009: 87; Akış Roney, 2011: 113) unutulmamalıdır.

Son olarak, görüşme yapılan kaynak kişiler arasında, dışarıdan alınan göçün ilçede asayiş sorunlarını artırdığını ifade edenler olsa da, yerli halk bu durumun tamamıyla ve sadece turizmin gelişiminin bir sonucu olmadığını bilincindedir. Bu amaçla ilçede artan asayiş sorunlarının azaltılması ve yerli halkın kendini eskiden olduğu gibi güvende hissetmesini sağlamak adına güvenlik güçlerinin denetimlerinin sıklaştırılması önerilebilir.

Bu çalışmada, turizmin Marmaris'te ortaya çıkardığı olumlu ve olumsuz sosyo-kültürel etkiler belirlenmiş ancak bu etkilerin ne kadarının salt turizmin bir sonucu olduğu konusu bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, Marmaris halkı arasından seçilecek kişilerle görüşmeler yapılarak belirlenen sosyo-kültürel etkilerin ne kadarının turizmin bir sonucu olduğunu düşündükleri sorusu kendilerine yöneltilebilir. Ayrıca, yerli halktan daha fazla sayıda kişinin katılımın sağlandığı alan araştırmaları yürütülerek belirlenen sosyo-kültürel etkilere yönelik yerli halkın algılamaları ölçülebilir.

KAYNAKÇA

- Akış Roney, S. (2011). *Turizm bir sistemin analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akman, A. D. (2007). *Turizm gelişmesinin yarattığı doğal ve kültürel değişimler: Kaş Örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çevre Bilimleri ABD, Ankara.
- Akova, O. (2006). Yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına ve tutumlarına yönelik bir araştırma. *Sakarya Üniversitesi SBE Akademik İncelemeleri Dergisi*, 2 (1). 77-109.
- Ap, J. (1992). Residents' perception on tourism impacts. *Annals of Travel Research*, 19 (4), 665-690.
- Ap, J. ve Crompton, J. (1993). Residents' strategies for responding to tourism impacts. *Journal of Travel Research*, 32, 47-50.
- Avcıkurt, C. (2007). *Turizm sosyolojisi turist-yerli halk etkileşimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Ayyıldız, M. (2013, Ekim 25). *Sözlü görüşme*. (E. Doğantan, Röportajı Yapan).
- Aykaç, A. (2009). *Yeni işler, yeni işçiler. Turizm sektöründe emek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beeton, S. (2006). *Community development through tourism*. Landlinks Press. Avustralya.
- Berber, Ş. (2003). Sosyal değişim katalizörü olarak turizm ve etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 205-221.
- Berkyar, R. (2013, Ekim 24). *Sözlü görüşme*. (Ç. H. Özel, Röportajı Yapan).
- Berkyar, S. (2013, Ekim 24). *Sözlü görüşme*. (Ç. H. Özel, Röportajı Yapan).
- Bilmez, B., Kayacan, G. ve Aslan, Ş. (2011). *Dersim '38'i hatırlamak*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Bostan, A., Türk, Z. ve Akyurt Kurnaz, H. (2013, 17-18 Eylül). *Ülke kalkınmasında Marmaris turizm sektörünün önemi ve Rus turistlerin Marmaris'i tercih etme nedenleri*. International Conference on Eurasian Economies Bildiri Kitabı, 711-720, St. Petersburg, Rusya.
- Butler, R. W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources. *Canadian Geographer*, 24 (1), 5-12.
- Counce, S. (2001). *Sözlü tarih ve yerel tarihçi*. (Çev: Bülent Can ve Alper Yalçınkaya). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Chibucos, T. R., Leite, R. W. ve Weis, D. L. (2005). *Readings in family theory*. Sage Yayınları. Amerika Birleşik Devletleri.
- Çalışkan, U. ve Tütüncü, Ö. (2008, 23-27 Nisan). *Turizmin yerel halk üzerindeki etkileri ve Kuşadası ilçesi uygulaması*. IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 127-148, Belek, Antalya.
- Çermik, T. (2013). *Turizmde lider destinasyon Marmaris*, Muğla Haber Gazetesi, 20.07.2013 tarihli haber, Erişim tarihi: 6 Kasım 2013, <http://www.muğlahaber.com.tr/turizmde-lider-destinasyon-marmaris/>.
- Çetin, T. (2010). Cumalıkızık köyünde kültürel miras ve turizm algısı. *Millî Folklor*, 22 (87), 181-190.
- Dağ, N. (2013, Ekim 26). *Sözlü görüşme*. (Ç. H. Özel, Röportajı Yapan).
- Demircioğlu, A. G. (1997). Turizm çevre etkileşimi bakımından sürdürülebilir turizm planlaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12 (2), 135-147.
- Denizhan, Ş. (2013, Ekim 24). *Sözlü görüşme*. (Ç. H. Özel, Röportajı Yapan).
- Diedrich, A. ve Garcia-Buades, E. (2009). Local perceptions of tourism as indicators of destination decline. *Tourism Management*, 30 (4), 512-521.
- Doğan, H. ve Üngüren, E. (2010). Alanya halkının turizme sosyo-kültürel açıdan bakışı. *e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*, 3C0055, 5 (4). 396-415.
- Doğan, H. Z. (2004). *Turizmin sosyo-kültürel temelleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Doxey, G. (1975). A causation theory of visitor-resident irritants: Methodology and research inferences. *Travel and Tourism Research Association Sixth Annual Conference Bildiri Kitabı*, 195-98, San Diego.
- Ekiz Gökmen, Ç. (2011). Türk turizminin yabancı gelinleri: Marmaris yöresinde turizm sektöründe çalışan göçmen kadınlar. *Çalışma ve Toplum*, 1, 201-232.
- Gebeş Çimen, F. (2007). *Marmaris denizde efelik olmaz*. Marmaris Ticaret Odası Kültür Yayınları II.
- Gebeş Çimen, F. (2013, Ekim 26). *Sözlü görüşme*. (E. Doğantan, Röportajı Yapan).
- Gümüş, N. ve Özüpekçe, S. (2009). Foça'da turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerine yönelik yerel halkın görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 398-417.
- Gürbüz, A. (2002). Turizmin sosyal çevreye etkisi üzerine bir araştırma. *Teknoloji*, 5 (1-2), 49-59.
- Haley, A. J., Snaith, T. ve Miller, G. (2004). The impacts of tourism, A case study of Bath, UK. *Annals of Tourism Research*, 32 (3), 647-669.

- Kafalı Yılmaz, F. (2008). Gelişimini tamamlamış kıyı turizmüne Marmaris (Muğla) örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (3), 159-180.
- Kargın, O. N. (2013, Ekim 25). *Sözlü görüşme*. (Ç. H. Özel, Röportajı Yapan).
- Kirt, S. (2013, Ekim 25). *Sözlü görüşme*. (Ç. H. Özel, Röportajı Yapan).
- Kozak, M. A. (2008). *Otel işletmelerinde kat hizmetleri yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, N., Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2010). *Genel turizm ilkeler kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri (2013). *Tesislere geliş, geceleme, ortalama kalış süresi ve doluluk oranının illere ve ilçelere göre dağılımı*, <http://www.ktbayirimisletmeler.gov.tr/TR,9857/isletme-belgeli-tesisler.html>, Erişim tarihi: 17.07.2014.
- Lankford, V. ve Howard, D. (1994). Developing a tourism impact attitude scale. *Annals of Tourism Research*, 21 (1), 121-139.
- Lecompte, M. D., Goetz, J. P. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of Educational Research*, 52, 31-60.
- Long, P. T., Perdue, R. R. ve Allen, L. (1990). Rural resident tourism perceptions and attitudes by community level of tourism. *Journal of Travel Research*, 28 (3), 3-9.
- Long, P. H. ve Kayat, K. (2011). Residents' perceptions of tourism impact and their support for tourism development: The case study of Cuc Phuong National Park, Ninh Binh Province, Vietnam. *European Journal of Tourism Research*, 4 (2), 123-146.
- Marmaris Belediyesi (2006). Tarih. *Marmaris Belediyesi Yerel Tarih Bülteni*, 1 (4): 2.
- Moyle, B., Croy, G. ve Weiler, B. (2010). Tourism interaction on islands: The community and visitor social Exchange. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 4 (2), 96-107.
- Oktik, N. (2001). Turizm sektöründe çalışan kadınların toplumsal değişime etkileri. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 145-151.
- Özdemir, M. (1991). Turizmin Sosyal Yapı Üzerindeki Tesirleri. *Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı*, Ocak, 87.
- Özdemir, M. A. ve Kervankıran, İ. (2011). Turizm ve turizmin etkileri konusunda yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Afyonkarahisar örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, 1-25.
- Özmen, M. (2007). Turizmin sosyo-kültürel etkileri: Akçakoca örneği. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm ve Otel İşletmeciliği ABD, Akçakoca.
- Purkis, S. (2009, 17-19 Haziran). *Organisation of tourism industry in the World: The case of Marmaris*. EconAnadolu 2009: Anadolu International Conference in Economics, 1-20, Eskişehir.
- Şentürk, F. K. ve Toprak, L. S. (2011, 30 Kasım-4 Aralık). *Turizmin sosyo-kültürel etkilerinin din görevlilerinin bakış açısıyla değerlendirilmesi*. 12. Ulusal Turizm Kongresi, 324-334, Akçakoca Düzce.
- Tayfun, A. ve Kılıçlar, A. (2004). Turizmin sosyal etkileri ve yerli halkın turiste bakışı. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1-17.
- Thompson, P. (2006). 21. Yüzyılda sözlü tarih için potansiyeller ve meydan okumalar. İçinde A. İlyasoğlu ve G. Kayacan (Ed.), *Kuşaklar deneyimler tanıklıklar Türkiye'de sözlü tarih çalışmaları konferansı* (ss. 23-36). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Tugay, D. (2013, Ekim 26). *Sözlü görüşme*. (D. Acar Gürel, Röportajı Yapan).
- TUIK (2013). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları*. www.tuik.gov.tr, Erişim tarihi: 10.04.2014.
- Tuna, M. (2002). Marmaris kentinde turizm, çevre ve toplumsal eğilimler araştırması. MARTAV, Marmaris Kültür, Turizm ve Tanıtma Vakfı.
- Tuna, M. (2007). *Turizm, çevre ve toplum (Marmaris Örneği)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tuna, M. ve Özbek, Ç. (2012). Yerleşen yabancılar, Güney Ege Bölgesi'nde göç, yurttaşlık ve kimliğin dönüşümü. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tuna, M. (2012). Turizm gelişmesinin sosyo-kültürel etkileri. İçinde M. Tuna (Ed.), *Turizm sosyolojisi* (Birinci baskı, ss. 64-83). Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2606, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1574.

Uslu, A. ve Kiper, T. (2006). Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3 (3), 305-314.

Uzun, E. ve Avcı, Y. (2007). Yabancı turistlerin Marmaris'i tercihine etki eden faktörlerin araştırılması. *Mevzuat Dergisi*, 10, 109.

Wang, Y., Pfister, R. E. ve Morais, D. B. (2006). *Residents' attitudes toward tourism development: A case study of Washington, NC*. 411-418, 2006 Northeastern Recreation Research Symposium.

Ward, C. ve Berno, T. (2011). Beyond social change attitudes towards tourists. *Annals of Tourism Research*, 38, 4, 1556-1569.

Yanardağ, M. Ö. ve Avcı, M. (2012). Turizm sektöründe istihdam sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum ilçeleri üzerine ampirik bir inceleme. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3 (2), 39-62.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yin, R. K. (2003). *Case study research, design and method*. Applied Social Research Methods Series, 5, Kaliforniya: Sage Yayınları.